

Diriczi Zoltán: Hagyományos közösségekből közművelődési közösségekbe - A bukovinai székelyek identitásának megőrzése közművelődési keretek között

Diriczi Zoltán: Nemzeti Művelődési Intézet

A székely exodus - A bukovinai székelyek rövid története

A Magyar Néprajzi Lexikon meghatározása szerint a bukovinai székelyek Bukovinában, az egykori osztrák koronatarományban lakott magyarok (Magyar Néprajzi Lexikon I. 1997:384). Ám helyrajzi meghatározás csupán másfél évszázadnyi ottlét eredménye. Kezdeti történetük a székelység történetével együtt értelmezhető.

A székely nép kiváltságos helyzetben volt a középkori és kora újkori Magyarországon, hiszen katonai, határvédelmi feladatokat láttak el. Ez azt jelentette, hogy a „vérükkel adóztak”, azaz adómentességet élveztek, tehát nemesi státuszban voltak. Akárhányszor úgy érezték, hogy csorbítani akarják kiváltságaikat, a székelység egységesen fellázadt és szót emelt magáért.

A madéfalvi veszedelemhez vezető út is azzal a problémával kezdődött, hogy Mária Terézia (1740-1780) osztrák császárnő és magyar királynő uralkodása alatt katonai átszervezések, ezzel együtt határezredek szervezése kezdődött meg. Adolf Buccov tábornok azt a feladatot kapta, hogy két román és három székely határezredet állítson fel a birodalom keleti határainak védelmére. Ez természetesen merőben másfajta, a hagyományoktól teljesen eltérő honvédelmi módszerek alkalmazását jelentette, amely már a székelyek ősi katonai hagyományait és egyben kiváltságainak megszűnését eredményezte volna. Az adófizetés további teherként jelenik meg (Balló 2014:8). Buccov tábornokot időközben báró Siskovics József altábornagy váltotta fel, aki elődjénél erőszakosabban folytatta a szervezést.

A székelyek kiváltságaik védelme miatt ellenállásba kezdtek. Madéfalvánál gyűltek össze 1764. januárjában, amely véres mészárlásba csapott át. 7-én hajnalban báró Siskovics altábornagy tűzparancsot adott a székelyek táborára. Hajnali 4 órakor dördültek fel az ágyúk (Balló 2014:57). Az ágyútűzben kétszáz székely halt meg (Sántha 1942:15).

A mézszárlás után megtorlások és erőszakos sorozások kezdődtek meg a bécsi udvar részéről, amelynek következménye lett, hogy sokan Moldvába menekültek Csík vármegyéből. A moldvai évek azonban rövidek voltak.

Lengyelország első felosztása (1772) után Bukovina a Habsburg Birodalom része lett. Az uralkodó a terület benépesítésével kapcsolatban gróf Hadik András tábornokot bízta meg. A Moldvában élő székelyeket fokozatosan telepítik át a frissen szerzett területekre. Megalapítják Istensegíts (1776), Fogadjisten (1776), Hadikfalva (1785), Józseffalva (1785), Andrásfalva (1786) településeket és ezzel egyidőben kialakul a bukovinai székelység. Közben a császár 1784. augusztusában kegyelmet hirdetett azon Moldvába menekült székelyeknek, akik Bukovinába költöznek (Sántha 1942:28).

Bukovina szeszélyes éghajlatú terület, ahol a telek is sokáig elhúzódnak. Termőföldjeik nehezen megművelhetőek, mindezek miatt gyéren lakott terület volt az új kolóniák megjelenéséig. A székelyek mellett zsidók, cigányok, görögök és örmény telepések is érkeztek a területre. A rossz körülmények ellenére az öt székely település igen gyorsan túlnépesedett. A nem túl ideális légkör miatt 1882-től kezdve a bukovinai székelyek körében egyre komolyabb törekvések voltak arra, hogy Székelyföldre visszatelepüljenek (Sántha 1942:86). Emiatt több alkalommal utazott küldöttség a bécsi udvarba, de mindig elutasították kérelmüket.

Elkezdődik a kirajzások kora. Majd fél évszázad alatt először Erdélyben, majd fokozatosan az egész világban alakulnak bukovinai székely telepek. 1883-ban az Al-Dunánál, ahol kialakulnak az al-dunai székelyek, mint új néprajzi csoport. Egyik legutolsó telepük 1924-ben alakult kis Brazíliában Boldogasszonyfalva néven.

Az első világháború után és az azt lezáró Párizs környéki békék következtében Bukovina az új román nemzetállam részévé vált. Megszűnt a magyar nyelvű oktatás, elkezdődött a románosítás, majd szépen lassan a román szélsőjobbboldali mozgalom is felütötte a fejét. Sok bukovinai székely menekül olyan helyekre, ahol tömbmagyarság él. 1939-ben tűzvész is pusztított Józseffalván (Sántha 1942:121)., ami sok kárt okozott az ottani közösségnek. Ekkora már a magyar kormány is napirendre tűzi a bukovinai székelyek ügyét. 1941. április 11-én a 3. magyar hadsereg – összhangban a német offenzívával – megkezdte a Délvidék visszafoglalását. A Bukovinában sínylődő székelyek érdekében a magyar kormány a román vezetéssel kezdett egyezkedni. Mivel a román kormány ragaszkodott ahhoz, hogy a Magyarországhoz nemrégiben visszacsatolt Észak-Erdélybe ne költöztessenek magyarokat – bízva abban, hogy a bécsi döntések csak ideiglenesek -, a bácskai területekre esett a magyar vezetés választása. Ingatlanaikat és ingóságait eladva, csak a legszükségesebbeket magukkal szállítva, vonatokon indultak meg a bukovinai székelyek új hazájuk, Bácska felé, ahol 28 településen szórták szét őket. 2 828 család 19 198 fővel érkeztek meg (Sántha 1942:130).

Délvidéken szinte be sem rendezkedtek, a háború végén újra el kellett hagyni mindent. Gyakorlatilag egy éjszaka alatt meg kellett szervezni a Magyarországra történő áttelepítést. 1944. október 6-án érkezett a váratlan parancs: Bácskát el kell hagyni. Szó szerint menekülni kellett, ugyanis a háború vége felé a magyar hadak visszavonulóban voltak, így a Délvidék is feladásra került, miközben a magyarok nyomában szerb csapatok nyomulnak. A bukovinai székelyek Vas és Zala megyékbe menekültek. A háború befejeztével, 1945 tavaszán Tolna, Baranya és Bács-Kiskun megyékben találnak új otthonra (Sebestyén 1989:171).

Az eleve szomorú történetnek vannak még nyomasztó elemei. Hiszen amíg a bácskai letelepedéskor az elüldözött szerb lakosság házaiba telepítették a bukovinai székelyeket, addig a három magyarországi megyében a kollektív bűnösként kikiáltott, és kitelepített németek, azaz svábok házait örökölték meg. A 20. századi borzalmas európai sors minden népet elkísért, mindenkinek fájdalmat okozott.

A nyugalom évtizedei következnek. A nevezett dél-magyarországi megyékből aztán elkerülnek más-más településekre is, mint például a pest megyei Érdre.

A bukovinai székelyek már jó ideje elszakadtak attól a közegtől, attól a közösségtől, amelyet a klasszikus néprajzi értelemben vett hagyományos közösségek jelentenek a mindennapjaikkal, ünnepeikkel, szokásaikkal, az életükkel. Azon bukovinai székelyek, akiknek fontos a múlt ápolása még mindig igyekeznek közösségekben megélni a hagyományaik egy részét. Legyen az a népdaluk, a csobánolás, a tánc, a kézműveskedés. Ezen a ponton jön be a magyarországi közművelődés fontossága, hogy teret tudjon biztosítani a bukovinai székelyeknek és a hozzájuk hasonló csoportoknak abban, hogy megőrizték múltjuk egy darabját.

A bukovinai székelyek helyzete a 20. és 21. században

A bukovinai székelyek lélekszámának alakulásával egy friss 2021-es munka foglalkozik részletesen. A Területi Statisztika című folyóirat 61. évfolyam 4. számában megjelent Pál Helén, *A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása* című tanulmánya részletesen taglalja azokat a változásokat, amelyek napjainkig végbementek a nevezett népcsoport 20. és 21. századi magyarországi jelenléte során területi és demográfiai szempontból.

A dolgozat bemutatja, hogy 1945 után Bács-Kiskun megyébe 3 településre (Csátalja, Gara, Vaskút) (Pál 2021:528), Baranya megyébe 7 településre (Egyházaskozár, Hercegszabar, azaz Székelyszabar, Hidas, Himesháza, Palotabozsok, Somberek, Véménd) (Pál 2021:529), Tolna megyébe pedig 28 településre (Aparhant, Bátaszék, Bonyhád, Bonyhádvarasd, Cikó, Diósberény, Dúzs, Felsőnána, Györe, Hőgyész, Izmény, Kakasd, Kalaznó, Kéty, Kisdorog, Kismányok, Kisvejke, Lengyel, Majos, Mőcsény, Mucsfa, Nagymányok, Nagyvejke, Tabód, Tevel, Varsánd, Závod, Zomba) (Pál 2021:530) telepítettek be bukovinai székelyeket. A 38 településre összesen 3 821 (Pál 2021:532) család körülbelül 15 – 20 000 (Forrai 1987:27) fővel érkezett, de jellemzően más népcsoportokat is betelepítettek. Leginkább felvidéki magyarokat, de sokszor erdélyi székelyeket, erdélyi, moldvai, bácskai és anyaországi magyarokat is (Pál 2021:532).

A bukovinai székelyek lakta települések nagy része apró- és törpefalvak. A népcsoportot a 20. század és 21. század folyamán ugyanúgy jellemezte belső migráció elsősorban a városok felé (Bonyhád, Szekszárd, Pécs, Pécsvárad, Mohács, Érd) a jobb élet reményében, így az általuk lakott kistelepülések fokozatosan kezdtek elnéptelenedni, mint ahogy az jellemző az összes magyar vidéki falura. A bukovinai székelyek esetében az általános magyarországi iparosodást követő urbanizáció mellett olyan sajátosság is megfigyelhető, mint az általuk lakott településeken maradt svábokkal való ellentét. A nyelvi, kulturális ellentét mellett figyelembe kell venni azt, hogy a betelepülőket az erőszakkal kitelepített svábok házaiba költöztették, amely építményeket nem annyira érezték magukénak (Pál 2021:545).

Emellett a klasszikusan mezőgazdaságból élő népcsoport a Magyarországon tapasztalt földkisajátítás és iparosodás áldozata is lett. A bukovinaiak nagyon jól integrálódtak

a magyarországi viszonyokhoz. Ez természetesen az identitásuk elvesztésével is fenyegethet. A tanulmány megemlíti, hogy több település próbál tenni az elnéptelenedés ellen. Főként pályázati úton próbálja az önkormányzat a saját intézményeit fejleszteni és sok esetben említik a kulturális intézményeket, közösségi színtereket, tájházakat, mint fejlesztendő területeket. Emellett a kulturális élet fellendítését is megcélazzák.

Egy 2018-as doktori disszertáció, nevezetesen Gatti Beáta *Emlékezet, örökség, identitás: bukovinai székelyek néprajzi, kulturális antropológiai vizsgálata* című doktori (PhD) értekezése, melyet a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz – Kulturális Antropológia Doktori Programhoz írt, nagyon érdekes és értékes adalékokat tartalmaz a bukovinai székelyek 20. és 21. századi hagyományőrző és kulturális megjelenéséhez. Ezek szerint az 1960-as évek végétől szociológiai és néprajzi érdeklődések következtében egy tudatos hagyományápoló tevékenység figyelhető meg náluk (Gatti 2018:122). Nem csoda, hiszen ez a fajta érdeklődés nagyon is jellemző a korszak magyar kutatói, hivatásos és amatőr néprajzi gyűjtői, népzeneészei, néptáncosai számára. Ezekre az évtizedekre jellemző, hogy Erdély magyarlakta falvait keresték fel és mindent felgyűjtöttek, amit találtak. Szinte az utolsó pillanatban, mielőtt a népi kultúra kihalt volna a Kárpát-medencében. Az érdeklődés pedig azt eredményezte, hogy az elmúló hagyományokat (zene, tánc, énekek, szokások, viselet stb.) a néprajzi csoportok megőrizték és önmaguk is újra értékesnek kezdték érezni.

A '70-es évek elejétől kezdenek megalakulni az úgynevezett pávakörök, amelyek megmozgatták a magyarországi településeken élő bukovinai székelyeket. Az egyik legjelentősebb eset az 1977/78-as Röpülj páva! című televíziós vetélkedőn való részvétel és győzelem a Izményi Székely Népi Együttes részéről, ami az országos ismertség és megbecsülés mellett pozitív példaként jelentkezett a székelyek körében és sorra alakultak a hasonló csoportok (Gatti 2018:123).

1988-ban Budapesten megalakul a Székely Kör, amely a bukovinai székelyek intézményesített képviselőjét eredményezi, majd ebből nő ki a Székely Szövetség (2001 után Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége néven működik), amely ernyőszervezetként több, települési hagyományőrző csoportot is magába tömörít. A Székely Találkozó nevű rendszeresen megrendezett esemény célja már 1989-től az, hogy a szétszóródott bukovinai székelyeket újra összehozza, hogy újra találkozzanak és ne feledjék gyökereiket. Folyamatosan jelennek meg új előadók, alkotók, alakulnak meg amatőr csoportok. A bukovinai székely lakodalmaskok, a betlehemes játékok, azaz a csobánolás, amely a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére kerül 2013-ban, a népdalok, a sajátos néptánc megunhatatlan témája lesz különböző rendezvényeknek.

A bukovinai székely identitás napjainkban

A bukovinai székelység léte sok-sok szomorú történeti mozzanatból tevődik össze, de vannak nagyon értékes és archaikus hagyományok, amelyeket az elszigetelt időszak alatt csak ők őriztek meg, és a világháború ellenére megmaradt és elhozták Magyarországra.

A Bukovinában eltöltött évek nem voltak túlságosan komfortosak, kifejezetten menekülni szeretett volna a székelység abból a közegből. Az első mérföldkő, amely a bukovinai identitás része:

Madéfalva. Ha bárkit megkérdezzük közülük, az elsők között említik az 1764. január 7-i eseményt, a madéfalvi veszedelmet, azaz a siculicidiumot. Ezen néprajzi csoport születése vérrel kezdődött, és sorozatos vándorlással és meneküléssel folytatódott Bácskán át Magyarorszáig. Abban megoszlanak a vélemények, hogy otthonra találtak-e, vagy csak Csík vármegyében, a mai Románia területén lennének végleges hazájukra. Talán boldogabban élik meg létezésüket azok, akik az első választ fogadják el, vagyis Magyarországot tekintik a végleges otthonuknak. Ez egy biztonságérzetet ad, mindemellett lezárult folyamatról beszélhetünk.

Fontos eleme az identitásnak a rokoni szálak alakulása, valamint annak tudatosítása, számon tartása, hogy ki melyik bukovinai településről származik (Istensegíts, Fogadjisten, Hadikfalva, Józseffalva, Andrásfalva). *„A személyes/családi múlt (ezáltal a népcsoport nagy történelmének) elbeszélése a világ megtapasztalásának egy lehetséges módja, vagyis összegzése annak, hogy ki vagyok én, hogyan kerültem ide, kik voltak az őseim. A (csíki) székely származás és a rokoni kapcsolatok számon tartása a telepítések miatt, a bukovinai székelyek diaszporikus jellegéből adódóan korábban is hangsúlyos volt; ugyanakkor a kortárs események kapcsán az egyik leggyakrabban előkerülő tematikaként, különféle szinteken és kontextusokban jelenik meg a családfairás, készíttetés és ennek kapcsán a rokonság felderítésére irányuló egyéni kezdeményezések.”* (Gatti 2018:211).

Nagyon fontos eleme a bukovinai székely identitásnak az átörökített hagyományok átélése. A ma létező szervezetek nagy része énekkarként működik, amelyek kifejezetten bukovinai székely népdalokat visznek színpadra.

Egy másik elem a bukovinai székely táncok újratanulása és bemutatása. Mind zenében és táncban egyedülálló a magyarság kultúrájában. Legismertebb talán a silladri, amely kifejezetten régies székely tánc. Ugyanúgy jelöl férfitáncot, páros és körtáncot. Fellelhető náluk a bukovinai románoktól és ruszinoktól kölcsönzött lánc- és páros táncok, melyek így még egyedibbé teszik őket, valamint a németektől átvett polgári táncok (Magyar Néprajz nyolc kötetben 1988:442).

A próza és a mesemondás is jelentős eleme a bukovinai székelek identitásának. Legismertebb mesemondójuk Kóka Rozália Magyar Örökség díjas mesemondó, népdal- és népmesegyűjtő, népdalénekes, néprajzkutató, újságíró, író, a Népművészet Mestere. De említhetjük a zombai mesemondókat is.

Ami viszont az országos hírnevet hozta el a bukovinai székelység számára, valamint a legmarkánsabb, legismertebb megjelenési formájuk, amely egyben a Szellemi Kulturális Örökség listájára is felkerült, az a csobánolás, egy Krisztus születését megjelenítő dramatikus szokás, betlehemes játék. A csobánolás szokását a Székelyföldről vitte magával a bukovinai réteg, eredetét Csíksomlyóhoz kötik (Forrai 2003:48). 10-12 szereplős játék, általában férfiak, fiúk játszották még Szűz Máriát és az angyalt is. Bukovina 5 településén házasemberek szervezték és adták elő, családokhoz jártak. (Forrai 2003:51). Ennek oka, hogy hónapokig készültek az előadásra, gyakran összezárván, egy helyen aludtak. Megelőzve a későbbi szóbeszédeket, csak fiúk vettek részt a próbákon. Az 1960-as és 70-es évektől Magyarországon női kórus is társult a színjátszók mellé, amivel már 40 főre is kiegészültek. Fontos mozzanat a szálláskeresés, a pásztorjáték, néhol bekerült a „paradicsomolás”, ami az eredettörténetet jeleni és gyermekek adták elő.

A csobánolás szereplői a gazda, aki legidősebb, tapasztalt házasember. Szorosan nem tartozik a játékhoz. A király, kinek jellemzője a huszárruha, korona és pálca. A királyszolga zsinóros ruhát hord, fontos alacsonyabb legyen, mint a király. Szent József jó hangú énekesnek kellett legyen.

Mária és az Angyal általában fiúk, fehér, vagy rózsaszín ruhát kellett viselniük. A csobánok, vagy pásztorok a székelyeket testesítik meg, öt-hat fő volt, kellett egy öreg csobán is. Az első női Szűz Mária Érden volt, Erdős Borbála adatközlő leánya.

1952-től a csobánolást nem engedélyezték a kommunizmus alatt. 1958-ban lehetett újra látni Zombán a hadikfalvi és Izményben andrásfalvi betlehemest. Napjainkban hagyományőrző csoportok adják elő színpadon, szabadtéren, templomokban, úgy mint az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör (Érd, Pest megye), Csátaljai Székelyek Baráti Köre (Csátalja, Bács-Kiskun megye), Garai Székelykör Egyesület (Gara, Bács-Kiskun megye), Hidas Néptánc Egyesület (Hidas, Baranya megye), Sebestyén Ádám Székely Társulat (Kakasd, Tolna megye), Teveli Székely Kör (Tevel, Tolna megye), Izményi Székely Népi Együttes (Izmény, Tolna megye), Kétyi Székely Hagyományőrző Egyesület (Kéty, Tolna megye).

2012. január 8-án Cikón tartott küldöttgyűlésen merült fel, hogy a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére felvegyék a csobánolást. 2012. december 24-én Bonyhádön a teveliek bemutatták csobánolás és aláírást gyűjtöttek a jegyzékre való felkerülés végett. 2013. áprilisában 58 civil szervezet nyilatkozata, 13 önkormányzat határozata és 13 060 fő aláírása volt meg. 2013. szeptember 20-án Balogh Zoltán, az akkor Emberi Erőforrások Minisztériumának minisztere aláírásával szentesíti a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékre történő felvételét.

A magyar közművelődés fontossága a hagyományok ápolásában

Magyarország Alaptörvénye szerint „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez” (Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), XI. cikk, (1)). Az alaptörvény mellett konkrétan fogalmaz az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, amikor közművelődési alapszolgáltatásokról beszél. A mi esetünkben most a legfontosabb a 76. § (3) d) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása bekezdés, hiszen itt tud érvényesülni az a dolog, hogy a közösségek meg tudják őrizni, életben tudják tartani hagyományaikat. Ez a helyi közművelődés szintjén a települési önkormányzatok választható, vagy kötelező feladatai közé tartozik. De, ha egy hagyományőrző csoport azon szándékát fejezi ki, hogy a helyi szintérben, vagy művelődési házban szeretné tartani foglalkozásait, próbáit, összejöveteleit, akkor az adott szintérnek, vagy intézménynek magától telhetően kötelessége helyet biztosítani a közösségnek. Ezzel összhangban kell dolgoznia a magyarországi közművelődési színtereknek, intézményeknek és szakembereknek, mintegy támogató, életben tartó, újra alkotó épületek és személyek.

De miért fontos ez napjainkban? Mert a korábbi társadalmi egységek közösségek szilárdabbak voltak, de már elveszítették a folyamatosságot a globalizált világban. Az újabb formák pedig sokkal törékenyebbek. Ahogy az emberek egyre jobban bezárkóznak, egyre kiszolgáltatottabbak. „A hagyományos kollektív nagycsoportok fokozatosan feloldódnak, az egyén kiszakad a korábbi rendi vagy osztályjellegű formákból, réteggkulturákból, stabil determináltságokból, védettségekből. Az életutak tipikus mintázatai megtörnek. Az újonnan létrejövő közösségek, ill. koalíciók heterogén érdekek, értékek, divatok, szituatív tiltakozások, esetlegességek mentén konstituálódnak. Az ember alkotta kockázatok katasztrófákká formálódnak, megrendülnek a biztonságot nyújtó társadalmi struktúrák, nő a bizonytalanság.” (Kleisz & Dóri 2018:11). Ezért fontos a közművelődés életben tartása, és ezért fontos a szakemberek folyamatos képzése.

Állami szinten is jelentős szerepet kap a törvényben a hagyományőrzés. Az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

87/B. § a) – j) pontjai részletesen taglalják. Ezekből kiderül, hogy a magyarországi közművelődés törvényi szinten teljesen felkészült a hagyományőrzés ápolására, és ezzel együtt felkészült arra is, hogy az egykor természetes, hagyományos közegben élő néprajzi csoportok a közművelődési intézmények falai között folytassák hagyományápoló tevékenységüket, ezáltal már közművelődési közösséget alkotva. Tehát a magyar közművelődésnek és a magyar közművelődési szakembereknek kulcsfontosságú szerepük van abban, hogy a többszáz éves hagyományok ne menjenek feledésbe, de ne csak konzerválják, hanem éltessek, ápolják és a nyilvánosság keretei között be is mutassák azt. *„A kollektív történetiségbe, sorsközösségbe beágyazott érzelmek azonosságán alapuló identitás, a tradíciókba beleszületés tisztelete, a közösen osztott alapértékek a fontos közösséget szervező erők. Az ember csak közösséghez tartozva létezhet, [...] a közösségekhez tartozás erősíti a morális kötelezettségeket, amire a mindent áruként néző világban nagy kereslet lenne.”* (Kleisz & Dóri 2018:12).

A valóságban infrastrukturális és személyi hiányosságok nehezíthetik a folyamatot, de a 2018-as 20/2018 (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és közösségi színterek követelményeiről pont ezen hiányosság kiküszöbölésére született meg. Nagyon fontos a szakemberek képzése, hogy a közösségfejlesztés minél szakszerűbben és gördülékenyen menjen végbe, hogy a társadalmi részvételt tudják fokozni.

A bukovinai székelyek szerepe a mai magyar közművelődésben

Kutatásom alkalmával a ma Magyarországon 30 nyilvántartott bukovinai székely hagyományőrző csoportból összesen 23 tagesegülettel sikerült felvennem a kapcsolatot és interjút készítenem az egyesületek vezetőivel. Arra kerestem a választ, hogy milyen módszereik vannak identitásuk megőrzésére, mennyire aktív a csoport, működésüket segíti-e színtér, közművelődési intézmény és/vagy közművelődési munkatárs, valamint van-e összefüggés a mentorálás és a működés között. Jógyakorlatokat szerettem volna gyűjteni, amely jó példa lehet más magyarországi néprajzi csoportnak, kisebbségnek, esetleg határon túli magyar közösségnek. A kutatásnak azonban teljesen más eredménye lett.

Egy kérdéssort állítottam össze, amely vonatkozik egyrészt az adott településre, ahol a népcsoport él. Ez esetben a fő kérdés, hogy hányan vannak, illetve milyen a megítélésük, a támogatottságuk a helyi társadalmon belül. Másrészt a konkrét szervezetre utaló kérdések következtek, mint a szervezet neve, kora, vezető elérhetősége, tevékenységi köre, a tagság száma, átlagos életkora, nemi megoszlása, az összejövetelek helyszíne és rendszeressége, hogy mennyire vesznek részt a helyi közösségi életben, esetleg más magyarországi, illetve nemzetközi összejövetelen, van-e valamilyen kiadványuk stb. Harmadik kérdéskör azon közművelődési intézményre vonatkozik, ahol az összejöveteleiket tartják, úgy, mint név, vezető, alapszolgáltatásokon belüli foglalkoztatás és a bukovinai székelyek szerepe a helyi közművelődésben.

A félig strukturált, kevert interjúk mellett dokumentumokat (fotó- és kordokumentumok), szakirodalmat gyűjtöttem, rendszereztem, valamint dolgoztam fel.

Eredeti terv szerint helyszínen történt volna a látogatás egy terepmunka keretében, de a 2021. évi pandémia miatt jobbnak láttam a telefonos interjút. A Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége honlapján lévő adatbázist használtam, ahol több, mint 42 szervezetet tartanak nyilván. Ezek között vannak délvidéki, erdélyi és bukovinai szervezetek is, de a mi esetünkben a magyarországi egyesületek szerepe a fontos, amely a nyilvántartás szerint 30 csoport. Végül 23 csoport vezetőjével tudtam interjút készíteni. Akiknél úgy alakult – mert volt és működött –, a helyi színteret, vagy intézményt is felhívtam.

Összegzés és konklúzió

A 23 bukovinai szervezet nagyon jól letérképezi a hazai létüket a nevezett néprajzi csoportnak minden szempontból. A legtöbb szervezet Tolna vármegyében él, ott összesen 16 egyesület életét sikerült felderítenem. 3 Baranya vármegyei és 3 Bács-Kiskun vármegyei egyesülettel tudtam felvenni a kapcsolatot. Pest vármegyében a nemrégiben kettévált bukovinai kört egy szervezetnek vettem a tanulmányban.

Az interjút összegezve három csoportra lehet elkülöníteni a magyarországi bukovinai székely egyesületeket. „Elhaló”, „stagnáló” és „fejlődő” kategóriákat lehet létrehozni belőlük.

„Elhaló” bukovinai székely egyesületek száma összesen 10 darab volt az interjúk alapján. Mint ahogyan Pál Helén tanulmánya jelezte, az interjúk során is kiderül, hogy a települések elnéptelenedése folyamatos, és ez a bukovinai székelyeket ugyanúgy érinti, mint az ősszmagyarságot. A 600 főnél alacsonyabb lélekszámú településeken ez egyre jobban fokozódik és ez kihat az infrastrukturális fejlesztésekre is. Az ilyen településen működnek még bukovinai székely hagyományőrző csoportok, de általánosan jellemző rá, hogy elöregedik és elnöiesedik a szervezet, és utánpótlás nélkül végül megszűnik. Természetesen itt nem temetni szeretném a civil szervezeteket, de ezen településeken az is látható, hogy a közművelődési infrastruktúra erősen hiányt szenved. Néhol a közösségi színtér nem kielégítő, illetve közművelődési szakember nélkül dolgoznak. Pedig a 20/2018 (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és közösségi színterek követelményeiről pontosan kiköti, hogy 2020. január 1-től a tárgyi feltételeknek és 2021. január 1-től a személyi feltételeknek teljesülnie kell. (20/2018 (VII. 9.) EMMI rendelet 20§ (1) – (2)) Az ő esetükben mindenképpen egy mentori védőháló kell egy képzett közművelődési szakember személyében.

A „stagnáló” bukovinai székely egyesületek közé 11 csoportot tudtam besorolni. Szerencsésebb helyzetben vannak azok a nagyobb települések, amelyek be tudták vonzani a fiatalokat, gyermekeket, így a szülők részéről is támogatót találhatnak. Nagy részük a közösségi médiában is megjelenik, a szervezetek vezetői figyelik a pályázati lehetőségeket, lobbiznak egyesületükért a helyi önkormányzatoknál. Sok ilyen település mutatja azt, hogy saját, önálló közösségi színteret tudtak létesíteni. Jellemzően itt az egy önkormányzat tulajdonában lévő ingatlant tudtak berendezni maguknak a Magyar Falu Program keretében. Ezen csoportok jelentős része igen nagy múltra tekint vissza. Sok esetben ez táplálja őket, de az elöregedés veszélye őket is fenyegetheti. Némelyik szervezetnél van támogató közművelődési szakember, de többségükre nem ez a jellemző. Mindenképpen javasolnám, hogy azok az egyesületek, civil csoportok, ahol problémák vannak képezzenek ki maguk közül szakembert, hiszen a nagyban segítené az ő létüket, szervezethezességüket.

A „fejlődő” bukovinai székely egyesületek közé 2 szervezetet tudtam beazonosítani. A hagyományőrzésnek és hagyományápolásnak, a bukovinai székelyek közművelődési és közösségi szerepvállalásának a 21. században két iskolapéldája a Dombóvári Székely Kör és a kakasdi Sebestyén Ádám Székely Társulat. Az egyik egy város a másik egy község, de mind a kettőnél egyezik, hogy jelen van egy agilis vezető, egy támogató önkormányzat és egy abszolút partnerként jelen lévő közművelődési intézmény szakemberekkel.

Mint kitűnik, a „stagnáló” csoportból van a legtöbb, de azon a kategórián belül is hatalmas szórás van. A közművelődési munkatársak, mint támogató szakemberek összesen 7 szervezetenél jelennek meg. A munka itt is különböző szinten zajlik, de elmondható, hogy jelenlétük pozitív a szervezetek életében. A két „fejlődő” csoportnál megállapítható, hogy munkájukkal nagyban segítik a csoportok működését.

A néprajzi értelemben vett hagyományos falusi közösségek a 2020-as évekre már nem léteznek. Közművelődési közösségekben élnek át újra hagyományaikat és identitásukat a bukovinai székelyek és más csoportok Magyarországon. Ahhoz, hogy ez jól működjön elengedhetetlen, hogy szívvel-lélekkel csinálják ezt a közösségek. Elengedhetetlen a társadalom támogatása, valamint a modern magyar közművelődési infrastruktúra jelenléte életükben és életünkben.

A közművelődési szakemberek, munkatársak feladata nagyon jelentős. *„A közösségekkel foglalkozó szakembereknek gyakran kell mentori, tanácsadói szerepben hosszabb időszakon keresztül, gyakran több közösség támogatását is végezniük.”* (Márkus & Angyal 2018:3). Érezhető és fontos az ő munkájuk és jelenlétük, ezért szükség van a folyamatos képzésre és továbbképzésre.

A kutatás alapján teljes mértékben elmondható, hogy egy jól működő hagyományőrző szervezethez három fontos dolog tartozik. Az első egy agilis vezető megléte, megfelelő kapcsolati tőkével és lelkesedéssel. Ha szükség van a tisztújításra, akkor az szükséges megtenni a csoport jövője érdekében. A második összetevő egy támogató önkormányzat, városvezetés, akik büszkék a településükön lévő hagyományőrző csoportokra, és lehetőségeikhez mérten minden támogatást megadnak. Végezetül, a harmadik fontos dolog a települési szakember, aki mentorként segítheti a csoport működését. Ha ezek közül valamelyik kimarad, akkor már nem mutatható ki, hogy a szervezet a „fejlődő” csoportba tartozna. Mindez eredmény számomra a közművelődési szakma fontosságát igazolja.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

Felhasznált irodalom:

- Balló I. 2014. *A madéfalvi veszedelem*, Csíkszereda: Turul Egyesület
- Csiszér A. 2001. *Az Izményi Székely Népi Együttes harminc éves története, tanulmány*, Izmény, letöltve: <http://www.muharay.hu/img/file/izmeny.pdf> (2021.11.09. 16:42)
- F. Kovács É. (2017). Balladát éneklő kiadvány, Bemutatkozott a Bukovinai Székelyek Szekszárdi Egyesülete, In: Tolna Megyei Extra, Közérdekű Kereskedelmi Hetilap, XXV.

évfolyam, 20. szám, 2017. május 25.

- Forrai I. (2003). Csobánolás a bukovinai székelyeknél, Tanulmány, In: Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XXV., Szekszárd, 2003.
- Forrai I. 1987. *Népi írásbeliség a bukovinai székelyeknél*, Budapest: Múzsák Közművelődési Kiadó, 1987.
- Gatti B. (2018). *Emlékezet, örökség, identitás: bukovinai székelyek néprajzi, kulturális antropológiai vizsgálata*, doktori (PhD) értekezés, Pécs, 2018. Letöltve: <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=19532> (2021.11.05. 10:24)
- Kleisz T. & Dóri É. (2018). A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben, *Tudástár a közösségi művelődésben sorozat*, 2. kötet, Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., 2018.
- Kóka R. 2017. *Bukovina, Bukovina... - Utam végén visszaneztek*, Budapest: Fekete Sas
- Kordé Z. 2001. *A középkori székelység. Krónikák és oklevelek a középkori székelyekről*, Csíkszereda: Pro-Print
- Magyar Néprajzi Lexikon I. kötet, A – E, főszerk. Ortutay Gyula, Budapest, Akadémiai, 1977.
- Magyar Néprajz nyolc kötetben, főszerk. Dömötör Tekla, Budapest: Akadémiai, 1988.
- Márkus E. & Angyal L. (2018). Mentorok a közösségi művelődésben és az amatőr művészeti mozgalomban, *Tudástár a közösségi művelődésben sorozat*, 9. kötet, Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., 2018.
- Pál H. (2021). A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása In: *Területi Statisztika*, 61. évf. 4. sz., 2021. július 527-550.
<https://doi.org/10.15196/TS610405>
- Sántha A. 1942. *Bukovinai magyarok*, Kolozsvár
- Sebestyén Á. 1989. *A bukovinai székelység tegnap és ma*, Szekszárd: Tolna Megyei Könyvtár